

WYSTĄPIENIE GOŚCIA HONOROWEGO**Wojciech Węgrzyn****WPLYW PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ NA PRAWO KRAJOWE**

Szanowni Państwo,
przede wszystkim pragnę podziękować za zaproszenie na dzisiejszą konferencję. Chciałbym wyrazić swoje uznanie dla faktu, iż kampania „Świadomy swoich praw” skierowana jest przede wszystkim do uczniów szkół licealnych. Ktoś mógłby stwierdzić, że to za wcześnie, że wielu z młodych ludzi na tym etapie życia nie będzie miało praktycznego kontaktu z prawem UE i że jest im to niepotrzebne. Tymczasem nic bardziej mylnego. Prawo unijne przenika prawodawstwo polskie na wielu poziomach. Często nie zdajemy sobie z tego sprawy, ale wiele dziedzin życia, które do niedawna były pozostawione swobodnemu uznaniu państw, dziś regulowane jest przez nadrzędne normy prawa unijnego.

Idea szerzenia wiedzy o prawach każdego Polaka jako obywatela UE oraz o wpływie prawa Unii na prawodawstwo polskie nabiera szczególnego znaczenia w dobie obowiązywania traktatu lizbońskiego i budowania w Europie obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Stworzenie takiego obszaru jest szczególnie istotne dla dziedzin, w których oczekiwania Europejczyków są bardzo duże: imigracja, walka z przestępczością zorganizowaną, terroryzm. Problemy te mają wymiar ponadgraniczny i wymagają sprawnej współpracy na poziomie ogólnoeuropejskim. Zagadnienia związane z obszarem wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości dzieli się na cztery kategorie:

- polityka dotycząca kontroli granicznych, udzielania azylu i imigracji,
- współpraca sądowa w dziedzinie prawa cywilnego,
- współpraca sądowa w sprawach karnych,
- współpraca służb policji.

Do czasu powstania UE zagadnienia te były uważane za wyłączną domenę państw członkowskich i każde z nich mogło dowolnie kształtować swój system prawa w tym zakresie. Jednak nawet na tych obszarach konieczna jest obecnie

ściśła współpraca w celu ochrony naszego wspólnego interesu. Efektem tej współpracy był traktat z Maastricht z 1992 r., który powołał do życia UE i wprowadził filarową strukturę współpracy w jej ramach. Pierwszym filarem była wspólnota gospodarcza, drugim – wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa, zaś trzecim – współpraca policyjna i sądowa w sprawach karnych.

Pomiędzy 1992 a 2010 r. przyjęto wiele znaczących aktów prawa, które wprowadziły instytucje o podstawowym znaczeniu dla współpracy wymiarów sprawiedliwości i obowiązują do dziś. Chodzi tu w szczególności o system wzajemnego uznawania wyroków cywilnych i karnych oraz o europejski nakaz aresztowania.

Zastanawiają się pewnie Państwo, jak te wszystkie zabiegi przekładają się na codzienne życie obywateli UE i dlaczego akurat dla nich współpraca wymiarów sprawiedliwości miałaby być tak ważna. Wydaje się przecież, że jest to raczej ułatwienie dla organów państwowych – sądów, policji, prokuratur. Obywatele, jak mogłoby się zdawać, korzystają znacznie bardziej na ekonomicznych zdobyczach integracji europejskiej – wspólnym rynku, swobodzie podróżowania i handlowania, zniesieniu kontroli granicznych i obowiązującej w większości państw wspólnej walucie.

Tymczasem instrumenty dotyczące współpracy wymiarów sprawiedliwości stanowią dopełnienie zasad wynikających ze współpracy gospodarczej i swobodnego przepływu osób. Dobrym przykładem jest tu europejski nakaz aresztowania. Przed jego wprowadzeniem przestępcy mogli dość łatwo ukrywać się przed sprawiedliwością za granicą, nawet wewnątrz Unii, korzystając z otwartych granic. Istniała co prawda tradycyjna procedura ekstradycji, lecz była ona skomplikowana, trudna w przeprowadzeniu i długotrwała. Europejski nakaz aresztowania znacznie uprościł i usprawnił system wydawania osób podejrzanych i skazanych pomiędzy państwami członkowskimi Unii. Dość powiedzieć, że średni okres wydania osoby poprzez ekstradycję wynosił rok, zaś poprzez europejski nakaz aresztowania – kilka tygodni.

Mogą Państwo odnieść wrażenie, że mechanizm taki jak europejski nakaz aresztowania może mieć bezpośredni wpływ na obywateli, ale tylko tych, którzy popełniają przestępstwa. Jego zasięg jest jednak znacznie szerszy. Jeśli ktoś popełni przestępstwo na niekorzyść innej osoby, oprócz odbycia kary musi najczęściej naprawić wyrządzoną przestępstwem szkodę. Żeby taki sprawca naprawił szkodę, musi być najpierw skazany przez sąd. Dlatego też w interesie każdego, kto był ofiarą jakiegokolwiek przestępstwa, leży, aby taki sprawca, który uciekł za granicę, powrócił do Polski. Dzięki temu nasz sąd będzie mógł go osądzić i zobowiązać do naprawienia szkody. Co więcej, wywoła to w społeczeństwie przekonanie, że sprawca przestępstwa nie unika odpowiedzialności tylko dlatego, że uciekł za granicę. Sprawny system, który to umożliwia, przekłada się na zwiększenie poczucia bezpieczeństwa na co dzień i zaufania do skuteczności działań służb państwowych. Jak więc widać, europejski nakaz aresztowania ma znacznie szersze znaczenie dla zwykłych obywateli, niżby się mogło z pozoru wydawać.

Kolejnym ważnym krokiem w rozwoju współpracy wymiarów sprawiedliwości było przyjęcie w 2010 r. traktatu lizbońskiego, który zlikwidował strukturę filarową, o której wcześniej wspominałem, zaś kwestie wymiaru sprawiedliwości i bezpieczeństwa stały się jednym z podstawowych kierunków rozwoju UE. Budowa przywołanego przeze mnie na wstępie obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości zyskała więc na znaczeniu. Przyjmowane są regulacje, które bezpośrednio mają wpływ na to, aby wszyscy obywatele Unii mogli korzystać z tego samego zbioru minimalnych uprawnień niezależnie od tego, w jakim państwie akurat się znajdują.

W tym kontekście warto pokrótce wspomnieć o Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej. Dokument ten wyznacza ramy, w których powinny mieścić się wszystkie przepisy Unii, jak również państw członkowskich. Karta jest klamrą spinającą cały system prawa UE i to w jej świetle należy interpretować zarówno przepisy unijne, jak i krajowe, które dążą do ich wdrożenia.

Obszar, o którym mówimy, jest bardzo szeroki i obejmuje liczne kwestie ważne dla prawa karnego, cywilnego i administracyjnego. Tym niemniej chciałbym przy tej okazji skupić się na zagadnieniach związanych z prawem karnym, które, jak podejrzewam, będą dla Państwa najciekawsze.

Ostatnie lata przyniosły wzmożone wysiłki Unii nakierowane na zapewnienie obywatelom bardziej konkretnych, można by wręcz rzec, namacalnych praw w postępowaniu karnym. Efektem tych działań są dwie Mapy Drogowe, czyli ramowe plany działań, które w sposób kompleksowy regulowałyby dany aspekt postępowania sądowego, tj. z jednej strony zapewniały pokrzywdzonym zachowanie ich praw, z drugiej – gwarantowały oskarżonym sprawiedliwy proces.

Pierwszą z nich jest Mapa Drogowa ws. praw i ochrony pokrzywdzonych, w szczególności w postępowaniu karnym. Dokument ten ma szczególne znaczenie w kontekście otwartych granic. Mobilność obywateli UE jest coraz większa – każdy z nas podróżuje czy to na wakacje, w poszukiwaniu pracy, odwiedzając bliskich i z wielu innych powodów. Niestety, podczas podróży zagranicznej możemy stać się ofiarą przestępstwa. W takiej sytuacji, jeśli sprawca zostanie ujęty, postępowanie będzie się toczyło w obcym państwie. Instrumenty przyjęte na podstawie tej Mapy Drogowej mają na celu zapewnienie, że w takiej sytuacji każdy pokrzywdzony przestępstwem będzie mógł korzystać z pewnego minimalnego zakresu praw wspólnych dla każdego państwa UE.

W tym świetle dyrektywa ustanawiająca minimalne normy w zakresie praw wsparcia i ochrony ofiar przestępstw zapewnia konkretne narzędzia służące ochronie praw ofiar. Stanowi, że pokrzywdzonemu należy zapewnić odpowiednie warunki, aby rozumiał przebieg postępowania i mógł w nim uczestniczyć (w tym zapewnić tłumaczenie). Należy go także informować o jego prawach i o tym, jak może z ich skorzystać. Ponadto, należy zapewnić prawo do korzystania z pomocy prawnika oraz zwiększoną ochronę pokrzywdzonych o szczególnych potrzebach.

Dyrektywa gwarantuje pokrzywdzonemu możliwość udziału w postępowaniu i aktywnej, samodzielnej obrony swoich praw.

Dyrektywa ws. europejskiego nakazu ochrony zapewnia wzajemne uznawanie środków ochrony wydanych w różnych państwach UE. Nakaz stanowi istotne narzędzie w warunkach otwartych granic, gdzie sprawcy i ofiary mogą się swobodnie przemieszczać pomiędzy państwami. Instrument ten wzmacnia ochronę ofiar przed próbami ponownych działań ze strony sprawców przestępstw na wypadek ich przemieszczenia się do innego kraju członkowskiego UE w ślad za ofiarą. Przykładowo, kobieta będąca ofiarą przemocy domowej będzie mogła przenieść się do innego państwa bez obawy, że orzeczony wobec sprawcy w Polsce zakaz zbliżania się do niej nie będzie przestrzegany poza jej granicami.

Druga Mapa Drogowa dotyczy praw procesowych podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym. Powstała ona także na skutek istniejącej na obszarze Unii swobody przemieszczania się. Granice stały się otwarte dla uczciwych obywateli, ale niestety skorzystały na tym także osoby, które „mają coś na sumieniu”. Oczywiście, nikomu z Państwa tego nie życzę, ale istnieje ryzyko, że ktoś z nas, chociażby nieumyślnie, wejdzie w innym państwie w konflikt z prawem. Dzięki środkom przyjętym na podstawie tej drugiej Mapy Drogowej każdy będzie mógł być pewny, że podstawowy zestaw praw będzie mu zapewniony niezależnie od tego, w jakim państwie przyjdzie mu stanąć przed sądem. Do zestawu tego należą obecnie: prawo do bezpłatnego tłumaczenia, zarówno ustnego, jak i pisemnego, oraz prawo do informacji o tym, co danej osobie jest zarzucane, o prawach, które jej przysługują, i sposobie skorzystania z nich.

Obie Mapy Drogowe są aktualnie w fazie realizacji i na ich podstawie są przyjmowane kolejne instrumenty zapewniające konkretne prawa.

Przykład Map Drogowych dobrze pokazuje, dlaczego ważne jest, aby kwestią praw w postępowaniu sądowym zajęła się UE, bowiem już wcześniej wszystkie państwa członkowskie miały własne przepisy regulujące wspomniane kwestie. Przykładowo, każde z nich miało swoje przepisy regulujące pozycję pokrzywdzonego oraz zapewniało w pewnym zakresie w postępowaniu karnym tłumaczenie i dostęp do informacji. Wydawać by się więc mogło, że w takiej sytuacji regulowanie tych kwestii na poziomie Unii jest zbędne. Tymczasem sytuacja pokrzywdzonego w różnych państwach potrafiła być bardzo odmienna, gdyż w niektórych systemach prawnych uznaje się, że to prokurator najlepiej reprezentuje interesy pokrzywdzonego. W każdym z państw zakres tłumaczenia i dostępu do informacji oraz zasady ich prowadzenia były odmienne. To, co wydawało się oczywiste w jednym państwie i istniało w jego systemie od dekad, dla innego państwa było nowością. Dzięki wprowadzeniu wspólnych minimalnych wymogów stworzono jednolitą podstawę i zagwarantowano obywatelom Unii pewność, że dane prawa im się należą niezależnie od tego, gdzie się znajdują. Ta pewność z kolei pozwala

na bezpieczniejsze i łatwiejsze poruszanie się po Europie, które przekłada się na wzrost mobilności ludzi i kapitału.

Jak widać, zatoczyliśmy pewne koło. Wychodząc od tego, że współpraca wymiarów sprawiedliwości stała się konieczna na skutek wprowadzenia swobodnego przepływu osób, doszliśmy do miejsca, w którym ta sama współpraca usprawnia i ułatwia podróżowanie. To właśnie te synergije występujące w prawodawstwie UE stanowią jedną z największych zalet członkostwa w niej. Wyraźnie widać, jak system prawa Unii przeszedł od doraźnego regulowania poszczególnych kwestii w oderwaniu od innych do tworzenia kompleksowych konstrukcji, które wspierają i uzupełniają się nawzajem. Dzięki nim obywatele Unii mogą żyć w coraz przyjaźniejszym środowisku prawnym, wiedząc, że ich prawa będą podlegać jednolitej ochronie w całej Unii.

Szanowni Państwo, to, co powiedziałem, mogło nakreślić jedynie zarys współpracy wymiarów sprawiedliwości państw UE, lecz mam nadzieję, że udało mi się Wam zademonstrować, dlaczego jest to obecnie jeden z najważniejszych obszarów zainteresowania Unii i dlaczego korzystać na niej może każdy z Was. Współpraca ta ciągle się rozwija – wskazywałem na kolejne przygotowywane środki z Map Drogowych, ale proces zacieśniania integracji i zapewniania obywatelom praw postępuje także w innych dziedzinach. Zapowiada się więc, że w kolejnych latach ta współpraca będzie jeszcze silniejsza, tak aby Europa mogła w istocie tworzyć jeden obszar – właśnie obszar wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości.

Dziękuję Państwu!